

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΩΝΟΣ Α. ΣΤΑΘΑΤΟΥ

ΙΘΑΚΗ 1907-1914

Νέα στοιχεία από το σωζόμενο αρχείο της

ΙΘΑΚΗ 2007

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΟΘΩΝΟΣ Α. ΣΤΑΘΑΤΟΥ

ΙΘΑΚΗ 1907-1914

Νέα στοιχεία από το σωζόμενο αρχείο της

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΟΘΩΝΟΣ Α. ΣΤΑΘΑΤΟΥ

ΙΘΑΚΗ 1907-1914

Νέα στοιχεία από το σωζόμενο αρχείο της

ΙΘΑΚΗ 2007

© Μάχη Παίζη-Αποστολοπούλου

ISBN 978-960-930240-1

Αντί Προλόγου

Τέλη Αυγούστου του 1907. Στο μικρό λιμάνι της Σερίφου ένα δεκαεξάχρονο παλικάρι, ο Περικλής Πελοποννήσιος, αποχαιρετά τους δικούς του. Φεύγει για την Ιθάκη, πάει να σπουδάσει για να γίνει καπετάνιος. Είναι καλός στο σχολείο, αγαπάει τα γράμματα και οι καλοί βαθμοί που πήρε ίσως να του ανοίξουν τις πόρτες της νέας σχολής ναυτικών σπουδών που έμαθε πως άνοιξε φέτος στο νησί του Οδυσσέα. Με το μπαουλάκι του λοιπόν γεμάτο αλλαγίες και όνειρα φεύγει για την άγνωστη ακόμα σ' αυτόν θάλασσα του Ιονίου.

Το καϊκι που τον φέρνει στην Ιθάκη πλησιάζει τις ακτές του νησιού· μπροστά του φαίνεται κιάλας ένας κόλπος. Όμως το καϊκι παραπλέει και συνεχίζει· κι άλλος κόλπος ανοίγεται μπροστά του, κι άλλος, όμως τα σπίτια του λιμανιού δεν φαίνονται ακόμα. Απρόσμενα ένα βαθύ λιμάνι ανοίγεται σαν πέταλο και στο μυχό του άσπρα σπίτια με κόκκινες σκεπές. Καθώς το καϊκι πλέει πια προς το βάθος του λιμανιού, ο Περικλής διακρίνει δεξιά στην παραλία, μέσα σε έναν ωραίο περίβολο, ένα ολοκαίνουριο μεγαλόπρεπο δώροφο κτίριο. Στη φρεσκογραμμένη επιγραφή διακρίνει από μακριά: «Εμπορική και Ναυτική Σχολή Όθωνος Α. Σταθάτου».

Ο σημερινός ταξιδιώτης που φθάνει στην Ιθάκη παραπλέοντας με το καράβι τους όρμους της ανατολικής ακτής, δεξιά καθώς μπαίνει στο λιμάνι διακρίνει δύο φοίνικες να

υψώνονται συμμετρικά στην είσοδο ενός καινούριου δημόσιου κτιρίου. Τα δύο αυτά δένδρα και τα παλιά κάγκελα που διατηρήθηκαν στο προαύλιο του νεόδμητου Δημοτικού Σχολείου είναι ό,τι επέζησε από τους σεισμούς του 1953, ό,τι απέμεινε σήμερα από τη Σχολή που λάμπρυνε το νησί και έδωσε στη ναυτιλία αλλά και στον εμπορικό και τραπεζικό κόσμο των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα στελέχη προικισμένα με ειδικές γνώσεις, που διακρίθηκαν στο χώρο όπου υπηρέτησαν, την «Εμπορική και Ναυτική Σχολή Όθωνος Α. Σταθάτου», που ιδρύθηκε και άρχισε να λειτουργεί στο νησί το 1907. Αυτή η μάλλον λησμονημένη από την ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης Σχολή θεωρώ ότι αξίζει να πάρει μια καλύτερη θέση στα γενικά εκπαιδευτικά πράγματα και ειδικότερα στο χώρο των ναυτικών σπουδών. Κυρίως όμως είναι χρήσιμο να γίνουν γνωστά και να δημοσιοποιηθούν όσα στοιχεία βρίσκονται καταγραμμένα στο μικρό αρχείο της Σχολής που διασώθηκε ως σήμερα: στοιχεία που αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της προσφοράς του Όθωνα Σταθάτου όχι μόνο στην ιδιαίτερη πατρίδα του αλλά και στην ελληνική εκπαίδευση.

Αρχειακά δεδομένα

Πέντε βιβλία μεγάλου σχήματος (300 × 430 χιλ.) είναι το υλικό από το οποίο θα αντλήσω στοιχεία για να αναπλάσω την ιστορία και τη λειτουργία της Σχολής Σταθάτου, πέντε βιβλία που φυλάσσονται σήμερα στο Ναυτικό και Λαογραφικό Μουσείο της Ιθάκης¹. Φυσικά στα πέντε αυτά βιβλία έχει αποτυπωθεί ένα μικρό μόνο μέρος της δράσης

1. Οι άνθρωποι που ίδρυσαν και έστησαν με ιδιαίτερη αγάπη το μικρό αυτό Μουσείο αξίζουν ιδιαίτερης μνείας· εδώ ωστόσο θέλω να σταθώ και να ευχαριστήσω τον Τηλέμαχο Καραβία, Δήμαρχο Ιθάκης

της Σχολής². Οι πληροφορίες ωστόσο που περιέχονται, μολονότι αποσπασματικές, μας επιτρέπουν να αναπλάσουμε με αδρές γραμμές, από πρωτογενείς πηγές, τις προθέσεις του ιδρυτή, τα σχετικά με τη λειτουργία της Σχολής και κάποιες από τις παιδαγωγικές αρχές με βάση τις οποίες σχεδιάστηκε και να συγκροτήσουμε έναν κατάλογο του μεγαλύτερου μέρους των μαθητών που φοίτησαν στη Σχολή. Θα έχουμε έτσι τη δυνατότητα να προχωρήσουμε από το ειδικό στο γενικό: να δούμε πώς γεννήθηκε, πώς λειτούργησε, ποιά θέση κατείχε η Σχολή στα εκπαιδευτικά πράγματα των αρχών του 20ού αιώνα και πώς τελικά εξέπνευσε το φιλόδοξο όραμα του Ιθακήσιου Όθωνα Α. Σταθάτου: να ιδρύσει στη γενέτειρά του μια ειδικευμένη Σχολή που θα επάνδρωνε τις ελληνικές θάλασσες με μορφωμένους ναυτικούς και τον εμπορικό κόσμο με ικανά στελέχη.

Οι προθέσεις και η πραγματοποίηση

Ο ιδρυτής είχε φροντίσει να χτίσει ένα μεγαλόπρεπο για την κλίμακα της μικρής πατρίδας του νεοκλασικό κτίριο προκειμένου να στεγάσει το νέο σχολείο σε αρχιτεκτονικό ύφος που θυμίζει τα κτίρια του Τσίλλερ. Δεν αποκλείεται μάλιστα να ήταν έργο δικό του, διότι είναι γνωστό πως ο Σταθάτος είχε αναθέσει στον Τσίλλερ να του σχεδιάσει την αθηναϊκή κατοικία του, το γνωστό σήμερα «μέγαρο Σταθάτου» στη γωνία Βασιλίσσης Σοφίας και Ηροδότου. Δεν αποκλείεται λοιπόν να ζήτησε από τον Τσίλλερ να του

όταν έκανα την έρευνα αυτή, που με βοήθησε να προσεγγίσω το αρχείο της Σχολής και ακόμα την Μαρία Παξινού και την Σμαράγδα Σαρδελή για την προθυμία τους να διευκολύνουν την έρευνά μου.

2. Στα βιβλία διακρίνεται ακόμα η φήμα του χαρτοπωλείου: «Πάλλη και Κοτζιά. Αθήναι».

σχεδιάσει και το κτίριο που θα στέγαζε τη Σχολή του στην Ιθάκη³.

Το γεγονός της ίδρυσης της Σχολής χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό όχι μόνο από την ντόπια αλλά και από την ευρύτερη, την εκτός Ιθάκης, κοινωνία των Ιθακσίων. Στον πρώτο τόμο του *Τηλέμαχου*, του εντύπου που εξέδιδε η Ένωση των Απανταχού Ιθακσίων, διαβάζουμε τα ακόλουθα: «Η φιλόπολις μέριμνα του διαπρεπούς και μεγατίμου Ιθακσίου εφοπλιστού κ. Όθωνος Α. Σταθάτου, επροίκισε την νήσον της Ιθάκης με Εμπορικήν Ναυτικήν Σχολήν, παρόμοια της οποίας εις ουδέν μέρος της Ελλάδος υπάρχει. Ο ιδρυτής επιθυμών όπως ευεργετήση την γενέτειραν νήσον διέθεσε το γενναίον ποσόν του ενός εκατομμυρίου».

Ένα μέρος από το ποσό αυτό χρησιμοποιήθηκε για να χτιστεί το κτίριο που θα στέγαζε τη Σχολή: «...ωκοδομήθη μεγαλοπρεπές κτίριον, συμφώνως με τους όρους της υγεινής, εν τω οποίω ενεκατεστάθη η Σχολή»⁴. Το υπόλοιπο ποσό χρημάτων κατατέθηκε σε Τράπεζα της Ελβετίας με ρητή εντολή να συντηρείται το ίδρυμα από τους τόκους.

Διευθυντής της Σχολής διορίστηκε ο Ελβετός Jules Gern. Τα ονόματα των καθηγητών που την επάνδρωσαν μνημονεύονται στον *Τηλέμαχο*: ήταν ο Γερμανός Bouchat, οι Άγγλοι Lebas και Andrew και ο Γάλλος Gribourard. Οι

3. Η βιβλιογραφία για τον Τσίλλερ δεν συμπεριλαμβάνει στα έργα του τη Σχολή αυτή, ούτως ή άλλως λίγο γνωστή στον ευρύτερο χώρο. Αντίθετα, η οικία Όθωνος Σταθάτου στην Αθήνα συγκαταλέγεται και προβάλλεται στην έκδοση ως ένα από τα πιο σημαντικά δημιουργήματα του Τσίλλερ (Δημ. Ε. Παπαστάμου, *Ερνέστος Τσίλλερ. Προσπάθεια μονογραφίας*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών, 1973).

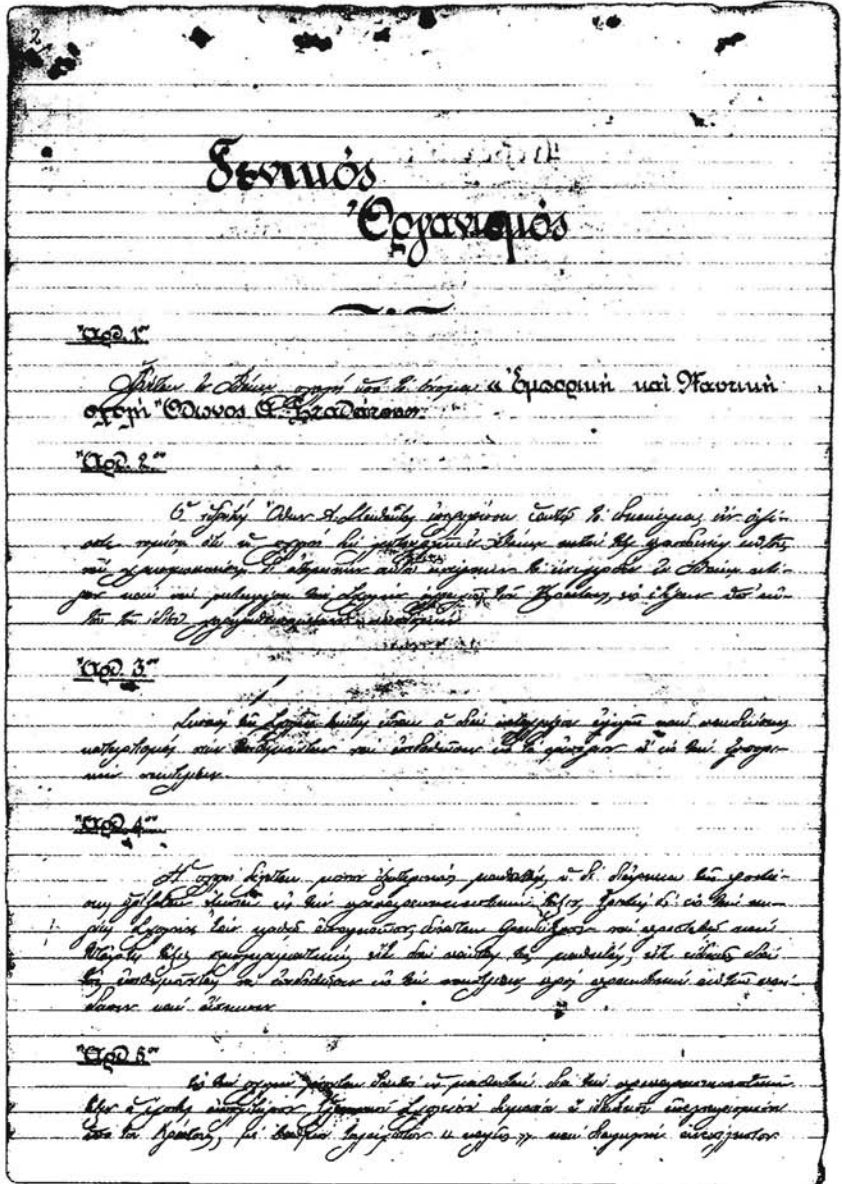
4. Το απόσπασμα είναι από τον πρώτο τόμο της περιοδικής έκδοσης *Τηλέμαχος. Ημερολόγιον, εκδιδόμενον εν Ιθάκη δια την ανέγερσιν θεάτρου, έτος Α΄, Ιθάκη 1912*, έκδοση που δεν ευτύχησε να συνεχιστεί για πολύ.

Έλληνες καθηγητές που αναφέρονται είναι ο Π[άνος] Παΐζης, πρώην Γυμνασιάρχης που δίδασκε Ελληνικά, ο πρώην καθηγητής της Σχολής των Δοκίμων Κ. Καραμπάτσος που δίδασκε Μαθηματικά και ο Γεώργιος Βλασσόπουλος, δικηγόρος και συμβολαιογράφος, που δίδασκε Εμπορικό και Ναυτικό Δίκαιο⁵. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι σχετικές ειδήσεις στο άρθρο του *Τηλέμαχου* είναι χαρακτηριστικές του θαυμασμού με τον οποίο περιβλήθηκε η Σχολή από τους Ιθακήσιους.

Όπως εξάγεται από το σωζόμενο αρχειακό υλικό, η Σχολή δέχτηκε τους πρώτους μαθητές της τον Σεπτέμβριο του 1907. «Η διδασκαλία γίνεται το πλείστον Γαλλιστί και Αγγλιστί. Μεγάλη αυστηρότης επικρατεί, εις τρόπον ώστε άπαντες οι εξερχόμενοι είναι τελείως κατηρητισμένοι», σημειώνει εντυπωσιασμένος ο αρθρογράφος το 1912, όταν έχει πλέον ολοκληρωθεί ο πρώτος τετραετής κύκλος σπουδών και αποκτούν πτυχίο οι πρώτοι μαθητές. Η αυστηρότητα της Σχολής είχε αποδώσει τα πρώτα απτά δείγματα: από τους 44 μαθητές που εγγράφηκαν στο πρώτο έτος μαθαίνουμε πως αποφοίτησαν μόνον έντεκα, όμως «άπαντες αριστεύσαντες εις τας εξετάσεις, εξ ων 8 του Εμπορικού τμήματος και 3 του Ναυτικού, άπαντες δε εγκατεστάθησαν εις λαμπράς θέσεις».

Το πνεύμα αυστηρότητας φαίνεται πως όχι μόνο δεν αποθάρρυνε γονείς και μαθητές, αλλά αντίθετα αύξησε το κύρος της Σχολής και μαζί τον αριθμό των μαθητών. Έτσι, τη δεύτερη χρονιά λειτουργίας ο αριθμός των εγγεγραμμένων φθάνει τους εκατό, από τους οποίους οι μισοί έχουν

5. Οι πληροφορίες προέρχονται από τον ίδιο τόμο του *Τηλεμάχου*, σ. 95-96. Κατά τον Χρήστο Ε. Ντούνη, *Η ναυτική Ιθάκη*, Αθήνα 1988, σσ. 14-19, στη Σχολή δίδαξαν ακόμα Καλλιγραφία ο Ι. Παΐζης, Νέα Ελληνικά ο Θρασύβουλος Σταύρου, Αγγλικά ο Κ. Στρατούλης, Ναυτιλία και Αγγλικά ο Χάρισον.

Η πρώτη σελίδα του Γενικού Οργανισμού της Σχολής

έλθει από διάφορα μέρη της Ελλάδας. «Χωρίς μεγάλας και πομπώδεις διαφημίσεις η φήμη της Σχολής εξαπλούται, πολλοί δε νέοι εκ Πατρών, Αθηνών και άλλων μερών της Ελλάδος προσέρχονται αθρόοι όπως παρακολουθήσωσι τα μαθήματα της Σχολής ταύτης», σημειώνει ο αρθρογράφος του *Τηλέμαχου*, ο οποίος και κλείνει το άρθρο του καταλήγοντας: «Όλη η Ιθάκη αναγνωρίζουσα το μέγα ευεργέτημα ευγνωμονεί τω μεγατίμω Ιδρυτή και μεγάλω τέκνω της»⁶.

Η λειτουργία της Σχολής

Έχουμε την τύχη ανάμεσα στα λίγα σωζόμενα βιβλία από το αρχείο της Σχολής να περιλαμβάνεται το «Βιβλίον των Κανονισμών (Réglements)», που μας δίνει τη δυνατότητα να αναπλάσουμε το σχεδιασμό, τον τρόπο λειτουργίας, το χαρακτήρα της και τους στόχους που ο ιδρυτής της ήθελε να υπηρετήσει⁷.

Το βιβλίο αποτελείται από 49 γραμμένες σελίδες· τα κείμενα παρατίθενται σε δύο γλώσσες, ελληνικά και γαλλικά. Περιέχεται ο Γενικός Οργανισμός και ο Εσωτερικός Κανονισμός, ο οποίος ρυθμίζει τα σχετικά με τα μαθήματα, τις απουσίες, τα καθήκοντα των μαθητών, τις θέσεις τους στην αίθουσα, τις ποινές, τις εξετάσεις, τους ελέγχους και τέλος τα σχετικά με την επιστέγαση των σπουδών «για τους ευδοκίμως περατώσαντας», δηλαδή τα του πτυχίου. Σε άλλη ενότητα του βιβλίου των Κανονισμών έχουν κατα-

6. *Τηλέμαχος...*, σ. 96.

7. Αξίζει να σημειωθεί, ότι σε όλα τα σωζόμενα βιβλία η ετικέτα τους αναγράφει τα περιεχόμενα και στα γαλλικά και στα ελληνικά. Ολόκληρο το «Βιβλίου Υλικού» καθώς και το «Βιβλίου Ποινών», όπου καταγράφηκαν τα παραπτώματα των μαθητών και οι ποινές που επιβλήθηκαν, έχουν γραφτεί μόνο στα γαλλικά· βλ. γι' αυτό πιο κάτω στο κείμενο.

γραφεί οι κανόνες που ρυθμίζουν τα καθήκοντα του διδακτικού προσωπικού καθώς και οι αμοιβαίες σχέσεις του. Ο Γενικός αυτός Οργανισμός της Σχολής Σταθάτου εγκρίθηκε με το βασιλικό διάταγμα της 20ης Απριλίου και δημοσιεύτηκε στο φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της 1ης Μαΐου του 1907⁸. Στον Γενικό Οργανισμό που παρατίθεται πρώτος, διαβάζουμε τα ακόλουθα:

Άρθ. 1ον.

«Ιδρύεται εν Ιθάκη σχολή υπό το όνομα «Εμπορική και Ναυτική σχολή Όθωνος Α. Σταθάτου».

Άρθ. 2ον.

«Ο ιδρυτής Όθων Α. Σταθάτος επιφυλάσσει εαυτώ το δικαίωμα, αν οφέποτε νομίση ότι η σχολή δεν λειτουργεί εν Ιθάκη κατά τας προσδοκίας αυτού, να χρησιμοποιήσῃ δι' ατομικήν αυτού ανάγκην το ανεγερθέν εν Ιθάκη κτίριον και να μεταφέρῃ την Σχολήν αλλαχού του Κράτους, εις ετέραν υπ' αυτού του ιδίου χορηγηθισομένην οικοδομήν».

Άρθ. 3ον.

«Σκοπός της Σχολής ταύτης είναι ο δια καταλλίλου αγωγής και παιδείσεως καταρτισμός νέων επιθυμούντων να επιδοθώσιν εις το εμπόριον ή εις την εμπορικήν ναυτιλίαν».

Άρθ. 4ον.

«Η σχολή δέχεται μόνον εξωτερικούς μαθητάς, η δε διάρκεια της φοιτήσεως ορίζεται ετησία εις την προπαρασκευαστικήν τάξιν, τριετής δε εις την κυρίως Σχολήν. Εάν κριθῇ αναγκαίον, δύναται βραδύτερον να προστεθῇ και τετάρτη τάξις συμπληρωματική, είτε δια πάντας

8. Ας σημειωθῇ ότι ο Γενικός αυτός Οργανισμός τροποποιήθηκε αργότερα σε μερικά σημεία του, με νεότερο βασιλικό διάταγμα της 4ης Ιουνίου 1912 που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της 8ης Ιουνίου.

τους μαθητάς, είτε ειδικώς δια τους επιθυμούντας να επιδοθώσιν εις την ναυτιλίαν, προς πρακτικήν αυτών παιδείυσιν και άσκησιν.

Άρθ. 5ον.

«Εις την σχολήν γίνονται δεκτοί ως μαθηταί δια την προπαρασκευαστικήν τάξιν οι έχοντες απολυτήριον Ελληνικού Σχολείου δημοσίου ή ιδιωτικού ανεγνωρισμένου υπό του Κράτους με βαθμόν τουλάχιστον «καλώς» και διαγωγήν ανεπίληπτον. Εν περιπτώσει καταργήσεως των Ελληνικών Σχολείων, εισάγονται μαθηταί φέροντες ιδιωτικόν, εκ της τάξεως εκείνης ήτις θα είναι αντίστοιχος προς τρίτην τάξιν Ελληνικού Σχολείου.

Η ηλικία αυτών δεν πρέπει να είναι ανωτέρα των 15 ετών συμπεπληρωμένων, πιστουμένου δια του μητρώου των αρρένων ή άλλης επαρκούς αποδείξεως. Η Διεύθυνσις της Σχολής δικαιούται κατά τα δύο πρώτα έτη να εισαγάγη και μαθητάς έχοντας ηλικίαν ανωτέραν της δεκαπενταετούς, προς ευκολίαν της λειτουργίας της Σχολής εις τας αρχάς της συστάσεως αυτής».

Άρθ. 6ον.

«Ο όλος αριθμός των μαθητών δεν δύναται να υπερβαίνη τους 120, ήτοι 30 δια εκάστην τάξιν. Μαθηταί έξωθεν προερχόμενοι είναι δεκτοί μόνον εις την προπαρασκευαστικήν τάξιν, εις δε τους λοιπούς κατατάσσονται οι εις κατωτέρας τάξεις της Σχολής προαγόμενοι».

Άρθ. 7ον.

«Προς εισαγωγήν εις την Σχολήν προτιμώνται οι εξ Ιθάκης πατρόθεν ή μητρόθεν καταγόμενοι. Οι γονείς ή οι κηδεμόνες αυτών υποβάλλουσιν εις την Διεύθυνσιν της Σχολής εντός του μηνός Ιουλίου αίτησιν περί εισαγωγής, επισυνάπτοντες το εκ του Ελληνικού Σχολείου απολυτήριον αυτών.

Οι ούτω εγγραφέντες καλούνται εις εισιτήριον εξέτασιν έγγραφον και προφορικήν υπό της Διευθύνσεως

της Σχολής εντός του πρώτου δεκαπμέρου του Αυγούστου. Της εξετάσεως ταύτης προηγείται ιατρική εξέταση εις την υπηρεσίαν της Σχολής προσκεκολλημένου ιατρού περί της υγείας του εξετασθησομένου. Οι μη αποκλειόμενοι λόγω νοσήματος, ή εις άκρον επισηφούς υγείας, εξετάζονται· γίνονται δ' εκ τούτων δεκτοί κατά βαθμόν επιτυχίας αναλόγως των υπαρχουσών διαθεσίμων θέσεων, αποκλειομένων οπωσδήποτε των μη κριθέντων αξίων του γενικού βαθμού «καλώς» 6 (εξ) κατά την αριθμητικήν βαθμολογίαν των Δημοσίων Σχολείων».

Πληροφορούμαστε λοιπόν πως γίνονται δεκτοί στη Σχολή μαθητές απόφοιτοι Ελληνικού Σχολείου, βαθμίδας δηλαδή που αντιστοιχεί σήμερα στην τρίτη γυμνασίου, οι οποίοι είχαν καλές επιδόσεις στα μαθήματά τους. Η ηλικία τους δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερη των δεκαπέντε ετών, όμως για τα πρώτα δύο χρόνια λειτουργίας ο όρος αυτός δεν θα τηρηθεί και η Σχολή θα δεχθεί και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας, προκειμένου να επανδρωθεί ομαλά και να διευκολυνθεί η λειτουργία της. Πράγματι, όπως διαπιστώνουμε από τα στοιχεία που περιέχονται σε ένα άλλο σωζόμενο αρχαιακό τεκμήριο, το βιβλίο που καταγράφει τις απουσίες, ο μεγαλύτερος από τους μαθητές της πρώτης χρονιάς γεννήθηκε το 1890, επομένως το 1907 ήταν δεκαεπτά ετών, ενώ ο μικρότερος, που είχε γεννηθεί το 1894, ήταν δεκατριών.

Όπως ρητά διατυπώνεται στο άρθρο 5 του Γενικού Οργανισμού, προτιμώνται οι Ιθακησιακής καταγωγής μαθητές· σε περίπτωση που απομένουν κενές θέσεις, τις καταλαμβάνουν υποψήφιοι από τα άλλα νησιά της Επτανήσου και από τη λοιπή Ελλάδα.

Εντύπωση προκαλεί ότι όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από την ιθακησιακή ή μη καταγωγή τους, φοιτούν δωρεάν. Στο σχετικό άρθρο του Κανονισμού διαβάζουμε:

Άρθ. 10ον.

«Οι μαθηταί της Σχολής δεν πληρώνουν δίδακτρα, υποχρεούνται δε μόνον κατά την εγγραφήν και την παραλαβήν των ενδεικτικών και των απολυτηρίων εις την καταβολήν των δια νόμου ωρισμένων τελών χαρτοσήμου».

Όσον αφορά τους μισθούς των καθηγητών, του προσωπικού και τις λοιπές δαπάνες λειτουργίας της Σχολής, το Άρθρο 12 όριζε ότι θα πληρώνονται:

«υπό του εν Ιθάκη Υποκαταστήματος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, δι' ενταλμάτων του ιδρυτού της Σχολής».

Η μαθητική ζωή

Στη Σχολή δεν προβλέπονταν εσωτερικοί αλλά μόνον εξωτερικοί μαθητές. Πράγματι, παρακολουθώντας στο «Βιβλίον των Απουσιών (Absences)» τα ονόματα των πρώτων μαθητών που πέτυχαν στις εισαγωγικές εξετάσεις και φοίτησαν την πρώτη χρονιά που λειτούργησε η Σχολή, εξάγουμε πληροφορίες σχετικά με τον τόπο καταγωγής τους και με τη διαμονή τους στην Ιθάκη.⁹ Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο πρώτος πυρήνας της απαρτίστηκε από 44 μαθητές. Η πλειοψηφία ήταν πράγματι όπως όριζε ο ιδρυτής: 23 Ιθακήσιοι, δηλαδή ποσοστό 52%. Από τη γειτονική Κεφαλονιά 12 νέοι, ποσοστό 27,5%. Τέσσερις ήταν Λευκαδίτες· κι ακόμα, ένας μαθητής που ήλθε από την Κέρκυρα, ένας από τον Αστακό, ένας από τη Μεσσήνη και τέλος από τη Σέριφο ο νεαρός Περικλής Πελοποννήσιος,

9. Από τις 204 σελίδες που υπήρχαν στο βιβλίο χρησιμοποιήθηκαν μόνον οι 4. Το βιβλίο, μετά την κατάργηση της Σχολής Σταθάτου, χρησιμοποιήθηκε ως Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας από το Δημοτικό Σχολείο της Ιθάκης που στεγάστηκε στο ίδιο κτίριο μετά το 1925.

που τον συντροφέψαμε στην αρχή της μελέτης αυτής καθώς έφτανε στην Ιθάκη.

Όλοι οι μη Ιθακήσιοι μαθητές ζούσαν οικοτρόφοι σε ιθακησιακές οικογένειες, που τους παρείχαν στέγη και τροφή. Στο βιβλίο των Απουσιών είναι σημειωμένο, πλάι στο όνομα κάθε μαθητή που δεν καταγόταν από την Ιθάκη, το όνομα της οικογένειας στην οποία διέμενε. Ο κατάλογος αυτός είναι ενδιαφέρων διότι μας δίνει πληροφορίες για ονόματα οικογενειών που ζούσαν το 1907-1908 στο Βαθύ. Δημοσιεύω τον κατάλογο αυτό παραθέτοντας στην πρώτη στήλη την οικογένεια που φιλοξενούσε κάθε μαθητή, στην επόμενη στήλη τα στοιχεία του μαθητή (όνομα, πατρώνυμο, έτος γεννήσεως) και στην τρίτη τον τόπο προέλευσης. Όπου σημειώνεται «Ενταύθα» αντί του ονόματος της οικογένειας, σημαίνει ότι ο μαθητής καταγόταν από την Ιθάκη και δεν χρειαζόταν να φιλοξενηθεί κάπου.

BIBAIION ΑΠΟΥΣΙΩΝ (ABSENCES)
1907-1908

Φιλοξενούσα οικογένεια	Όνομα, πατρώνυμο, έτος γέννησης	Τόπος καταγωγής
Οικ. Τιμ. Κορινθίου	Βασιλάτος Σπυρ., Γεωργίου, 1892	Φισκάρδο
	Βελισσαράτος Κοσμάς, 1893	Κοκολάτα Κεφ.
Ενταύθα	Βρετός Σπυριδων	Ιθάκη
Οι. Γερ. Παΐζη	Γαλάτης Διονύσιος, Ορφανού, 1891	Ζάκυνθος
	Δεβάρης Κωνστ., Σπυριδωνος, 1892	Λευκάς
Ενταύθα	Δεσαλέριμος Σπυριδων, Νικολάου, 1891	Ιθάκη
Ενταύθα	Ζαβός Σπυριδων, Νικολάου, 1892	Ιθάκη
Ενταύθα	Θεοφιλάτος Σπυριδων, Κωνστ., 1890	Ιθάκη
Οικ. Γερ. Σταθάτου	Καββαδάς Πέτρος, Ιωάν., 1891	Λευκάς
Οικ. Κωνστ. Καββαδία	Καββαδίας Διον., Ιωάν., 1894	Αργοστόλιον
Ενταύθα	Καλλιμάνης Ιωάννης, Ονούφρ., 1894	Ιθάκη

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΩΩΝΟΣ Α. ΣΤΑΘΑΤΟΥ

Ενταύθα	Καλλίνικος Ιωάννης, Παναγ., 1892	Ιθάκη
Ενταύθα	Καραβίας Θεόδ., Βασιλ., 1893	Ιθάκη
Νίνα Κατραβά	Κατραβάς Ιωάνν., Διονυσ., 1893	Αργοστόλιον
Ενταύθα	Κοκκίνης Παναγής, Ιπποκρ., 1891	Ιθάκη
Ενταύθα	Κοκκίνης Σπυρίδ., Ιπποκρ., 1894	Ιθάκη
Ρόζα Σβορώνου	Κουβαράς Κωνστ., Γερασίμου, 1891	Σταυρός Ιθάκης
Οικ. Πιέρου Πριερί	Κουβιέλος Σπυρίδ., Πελοπ., 1893	Κεφαλληνία
Ενταύθα	Κουμανταρέας Αθανάσ., Αριστομ., 1893	Μεσσήνη
Ενταύθα	Λεβέντης Βασίλειος, Δημητρ., 1890	Ιθάκη
Ενταύθα	Λογαράς Σωτήριος, Σταύρου, 1892	Ιθάκη
Ενταύθα	Μαρούλης Αντών., Ιωάν.	Ιθάκη
Ρόζα Σβορώνου	Μασούρας Παναγ., Νικολάου, 1891	Κέρκυρα
Οικ. Τιμ. Κορινθίου	Ματσούκης Σπυρίδ., Αλεξάνδ., 1891	Κεφαλληνία
Ενταύθα	Μαυροκέφαλος Άρης, Διονυσίου, 1890	Ιθάκη
Ενταύθα	Παΐζης Ευστάθιος, Διονυσίου, 1893	Ιθάκη
Ενταύθα	Παξινός Ευστάθιος, Κοσμά, 1892	Ιθάκη
Οικ. Νικ. Φιαμπόλη	Πατρίκιος Χαράλ., Σωτηρ., 1893	Κεφαλληνία
	Πελοποννήσιος Περικλ., Πέτρου, 1891	Σέριφος
Ενταύθα	Πουλιέζος Ιάκωβος, Ιωάν., 1891	Ιθάκη
Οικ. Αλέξη Γιανιώτη	Ραυτόπουλος Ιωάννης, Παναγ., 1892	Ιθάκη
Ρόζα Σβορώνου	Σκιώτης Πάνος, Διονυσ., 1893	Ιθάκη
Ενταύθα	Σκλαβενίτης Κωνστ., Ιωάν., 1892	Ιθάκη
Ενταύθα	Σφυρής Ηλίας, Διον., 1893	Ιθάκη
	Ταμπραντζής Ανδρέας, Γεωργ., 1891	Αστακός
	Τραυλός Μιχ., Γερασ., 1890	Κεφαλληνία
Οικ. Γ. Μαντανιού	Τσελέντης Θεόδ., Ευστ., 1890	Κεφαλληνία
Ενταύθα	Φερεντίνος Σπυρ., Αθαν., 1891	Ιθάκη
Οικ. Σπυρ. Μουρίκη	Φίλιππας Αλέξ., Παναγ., 1892	Λευκάς
Οικ. Μαργιώ Μουρίκη	Φωκάς Γεράσ., Αναστ., 1891	Κεφαλληνία
Οικ. Γερ. Παΐζη	Χαλικιόπουλος Φίλιππ., Ιωάν., 1890	Λευκάς
Οικ. Τιμ. Κορινθίου	Χαροκόπος Γεράσ., Χρήστ., 1891	Κεφαλληνία
Ενταύθα	Χριστοδουλάκης Γεώργ., Χρήστ., 1891	Ιθάκη

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ANNEE SCOLAIRE 1907... A 1908 ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1907... ΕΩΣ 1908		ANNEE D'ÉTUDES ΕΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ		Date de Naissance Date			Domicile Διαμέριση	Entrée le Είσοδος ημ	Sorti le Έξοδος ημ	Classe Τάξη	Observations Παρατηρήσεις
N° Αριθ.	Nom de famille Όνομα	Prénoms Επίθετα	Filiation Πατρώνυμο	Mois Μην.							
				Année Έτος	Day Ημέρ.	Year Έτος					
1	Λορέτζο	Βασιλαράτος	Κορυμιάς			1893					Απουσία
2	Λορέτζο	Βασιλαράτος	Σπυριδίου			1891	Αντ. Σπυρ. Βασιλαράτος				Απουσία
3	Λορέτζο	Βασιλαράτος					Ευκατερίδα				Απουσία
4	Βασίλειος	Σπυριδίου	Σπυριδίου			1891	Αντ. Σπυρ. Βασιλαράτος				Απουσία
5	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Λορέτζο			1891	Απουσία				Απουσία
6	Λορέτζο	Βασιλαράτος	Κορυμιάς			1891	Ευκατερίδα				Απουσία
7	Λορέτζο	Βασιλαράτος	Κορυμιάς			1891					
8	Λορέτζο	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1890					
9	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1891	Αντ. Σπυρ. Βασιλαράτος				Απουσία
10	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1891	Αντ. Σπυρ. Βασιλαράτος				Απουσία
11	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1891	Ευκατερίδα				Απουσία
12	Λορέτζο	Βασιλαράτος				1891					
13	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Σπυριδίου			1891	Απουσία				Απουσία
14	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1891	Αντ. Σπυρ. Βασιλαράτος				Απουσία
15	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1891	Ευκατερίδα				Απουσία
16	Βασίλειος	Βασιλαράτος	Βασίλειος			1891					Απουσία

Η πρώτη σελίδα του Βιβλίου Απουσιών

Εκτιμώντας πως οι συνθήκες στα σπίτια όπου διέμεναν οι μαθητές δεν θα ευνοούσαν ενδεχομένως τη μελέτη, ο Γενικός Οργανισμός της Σχολής προέβλεψε ειδικό χώρο μέσα στη Σχολή, το «Μελετητήριο», όπου οι μαθητές μπορούσαν, μετά τη διδασκαλία, να προετοιμάζονται υπό την καθοδήγηση καθηγητού και να μελετούν ως αργά το απόγευμα. Ας σημειωθεί ότι, όπως ρητά όριζε ο Οργανισμός της Σχολής στο άρθρο 10, απαγορευόταν «η κατ οίκον προγύμνασις των μαθητών υπό των εν τη Σχολή διδασκόντων», με σύγχρονους δηλαδή όρους, τα «ιδιαιτέρα μαθήματα».

Με το «Μελετητήριο» φαίνεται να σχετίζεται και ο κατάλογος βιβλίων τον οποίο βρίσκουμε καταγεγραμμένο στο «Βιβλίον Υλικού (Inventaire)». Καταγράφονται εκεί, με ενδεικτικά μόνο στοιχεία, είκοσι πέντε βιβλία, όλα ξενόγλωσσα, γαλλικά, αγγλικά και γερμανικά, που στη μέγιστη πλειοψηφία τους αναφέρονται στη Ναυτιλία και κάποια στα Μαθηματικά, Άλγεβρα, Γεωμετρία και Τριγωνομετρία. Ο μικρός αριθμός σε συνδυασμό με το υψηλό επίπεδο των βιβλίων δηλώνει, προφανώς, πως πρόκειται για τον πυρήνα των βιβλίων που εξυπηρετούσε τους καθηγητές.

- Atlas
- Reed Navigation
- Reed Seamanship
- Dick, Seamanshaft
- Brensing, Steuermanskunst
- Abrecht, Navigation
- Bolte, Navigation
- Henderson, Seamanship
- Willamson, Navigation
- Barometer Manual for Seamen
- Jackson, Ocean passage
- Admiralty Tide Tables
- British Signal Manual
- Jackson, Principal Winds & Currents

Répertoire

Assemblée	Pages: 1 à 8
Matériel de Bureau et jardin	" 9 à 14
" " pour la Physique	" 15 à 36
" " " Chimie	" 37 à 52
" " " l'étude des Marchandises	" 53 à 70
" " " les Sciences naturelles	" 70 à 91
" " " la Géographie et l'Histoire	" 91 à 98
" " " la Gymnastique	" 99
" " " les Mathématiques	" 103 - 104
" " " la Cosmographie	" 107
Livres	" 110

<u>Physique</u> pages 15-36.	<u>Chimie</u> pages 37 à 52
a. Mécanique page 15	a. Appareils page 37
b. Lumière " 23	b. Réactifs " "
c. Acoustique " 25	
d. Chaleur " 27	
e. Électricité " 29	

<u>Sciences naturelles</u> pages 70-90	<u>Mathématiques</u> pages 103-104
a. Anatomie page 71	a. Géométrie page 103
b. Zoologie " 73	b. Arithmétique " 104
c. Botanique " 74	
d. Minéralogie " 85	

Η σελίδα Περιεχομένων του Βιβλίου Υλικού

- Gallerey, Arithm. & Algebr.
- Gallerey, Trigonometrie
- Bolte, Geometrie
- Bolte, Trigonometrie
- Bolte, Planimetrie
- Friocourt, Droit maritime
- Abraham, Machines à Vapeur
- Notie's Navigation
- Paash, Encyclopedie
- Nautical Almanac
- Board of Trade.

Εξοπλισμός της Σχολής

Το μεγαλόπρεπο κτίριο που έκτισε ο Όθων Σταθάτος για να στεγάσει τη Ναυτική Σχολή που ίδρυσε στην ιδιαίτερη πατρίδα του κατέρρευσε από τον ισχυρό σεισμό που έπληξε την Ιθάκη και τα Επτάνησε το 1953· με αυτό το δεδομένο είναι αυτονόητο πως δεν σώθηκε ο εξοπλισμός του, ούτε ο επιστημονικός ούτε και ο χρηστικός που διέθετε η Σχολή¹⁰. Ωστόσο, ένα από τα πέντε σωζόμενα βιβλία, το «Βιβλίον Υλικού (Inventaire)», μάς επιτρέπει να αναπλάσουμε όσα από τον εξοπλισμό της χάθηκαν κάτω από τα ερείπια. Πρόκειται για ένα βιβλίο με 156 σελίδες, που τις καταλαμβάνει η λεπτομερής καταγραφή, στα γαλλικά, κάθε αντικειμένου που είχε αγοραστεί για να εξοπλιστεί το νέο σχολείο. Πρώτα καταγράφεται ο εξοπλισμός των εργαστηρίων που διέθετε η Σχολή για την πρακτική εξάσκηση των μαθητών. Η καταγραφή μάς δίνει και το εύρος των μαθη-

10. Πρέπει να θυμίσω πως ελάχιστα κτίρια και πολύ λιγότερα αντικείμενα επέζησαν από τις ισχυρές σεισμικές δονήσεις που έπληξαν τον Αύγουστο του 1953 την Ιθάκη, την Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο.

μάτων που διδάσκονταν, εντυπωσιακό για τα δεδομένα του συγκεκριμένου χρόνου και του τόπου. Πληροφορούμαστε λοιπόν πως υπήρχαν εργαστήρια για τη διδασκαλία της Μηχανικής, της Οπτικής, της Ακουστικής, της Θερμότητας και της Ηλεκτρικής. Την καταγραφή συμπληρώνουν 109 πίνακες εποπτικού υλικού σχετικού με την Ανατομία, τη Ζωολογία, τη Βοτανική, την Ορυκτολογία και ακόμα ένας μεγάλος αριθμός από χάρτες γεωγραφικούς και απεικονίσεις πόλεων και τοπίων. Καταγράφεται ακόμα το υπάρχον υλικό για το μάθημα της Κοσμογραφίας και της Ναυσιπλοΐας, της Αριθμητικής, της Γεωμετρίας και της Γυμναστικής.

Εκτός όμως από τον εξοπλισμό που εξυπηρετούσε τις επιστημονικές και μαθησιακές ανάγκες, καταγράφονται αναλυτικά και τα χρηστικά αντικείμενα, αυτά που εξυπηρετούσαν τις καθημερινές ανάγκες. Βρίσκουμε λοιπόν όργανα, βιβλία αλλά και έπιπλα και όσα άλλα αντικείμενα θεωρήθηκαν απαραίτητα για το νέο σχολείο. Παρελαύνουν βιεννέζικες καρέκλες, γραφεία καθηγητών και θρανία, βιτρίνες γωνιακές, λάμπες πετρελαίου, ομπρελοθήκες, μία σημαία από μετάξι και τρεις από μαλλί, δύο ποτιστήρια.

Η λιτή καταγραφή των αντικειμένων, εκτός από την ικανοποίηση της περιέργειας, σε μερικές περιπτώσεις μάς επιτρέπει να βγάλουμε συμπεράσματα ευρύτερου ενδιαφέροντος. Για παράδειγμα, τα «50 διαθέσιμα γραφεία, ένα τραπέζι για την αίθουσα καθηγητών και ένα τραπέζι στο αμφιθέατρο» δίνουν ένα μέτρο της κτιριακής ευρυχωρίας της Σχολής. Αλλά και μια άλλη, χαρακτηριστική, καταγραφή επιτρέπει κάποιες περαιτέρω σκέψεις: ανάμεσα στον εξοπλισμό που καταγράφεται σημειώνονται «δύο μπανιέρες» και μία «συσκευή λουτρού για θέρμανση νερού». Προκαλεί έκπληξη αυτή η καταγραφή, δεδομένου ότι δεν υπήρχαν, όπως είπαμε, εσωτερικοί μαθητές στη Σχολή. Ίσως να πρόκειται για μια χειρονομία που αποδέκτες είχε τους ξένους καθηγητές, οι οποίοι είτε κατοικούσαν μέσα στη Σχο-

λί —μολονότι δεν μνημονεύεται ανάλογη σκευή στο Βιβλίο Υλικού, κρεβάτια κλπ.— είτε δεν θα έβρισκαν ενδεχομένως, τα χρόνια εκείνα, στα σπίτια που διέμεναν μια τέτοια «πολυτέλεια».

Τα διδασκόμενα μαθήματα.

Δεν σώζεται μια επίσημη καταγραφή των μαθημάτων που διδάσκονταν στη Σχολή, δεν παραδίδεται το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, υπάρχουν ωστόσο κάποια στοιχεία που μας επιτρέπουν να αναπλάσουμε, εν μέρει τουλάχιστον, ό,τι δεν έχει σωθεί.

Ο εξοπλισμός για παράδειγμα των εργαστηρίων, στον οποίο ήδη αναφέρθηκα, μας δίνει μια πρώτη εικόνα των μαθημάτων που διδάσκονταν στη Σχολή: Μηχανική, Οπτική, Κοσμογραφία, Ναυσιπλοΐα, Ανατομία. Αλλά και από το πέμπτο βιβλίο που σώζεται από το αρχείο της Σχολής Σταθάτου, που στην ετικέτα του σημειώνεται «Έλεγχος Προόδου (Registre des Points)», μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία για τα διδασκόμενα μαθήματα, αφού σε αυτό αναγράφονται οι μαθητές του έτους 1907–1908 και σε κάθε μαθητή αφιερώνεται μια ολόκληρη σελίδα, στην οποία σημειώνονται τα διδασκόμενα μαθήματα και σε στήλες η βαθμολογία κάθε μήνα, η βαθμολογία των τριών ενδιάμεσων εξετάσεων, τα αποτελέσματα της τελικής εξέτασης και ο γενικός μέσος όρος.

Από τις στήλες λοιπόν αυτού του Βιβλίου Προόδου πληροφορούμαστε πως οι μαθητές μπορούσαν να αποκτήσουν γνώσεις σχετικές με τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους: Συγκριτική μελέτη των λιμένων, Γεωγραφία, Εμπορική Αριθμητική, Άλγεβρα, Γεωμετρία, Φυσική και Χημεία. Μπορούσαν ακόμα να αποκτήσουν κάποιες νομικές γνώσεις, αφού στα διδασκόμενα μαθήματα περιλαμβάνονταν Αστικό και Εμπορικό Δίκαιο, Ναυτικό Δίκαιο

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

NOM DE L'ÉLÈVE ΟΝΟΜΑ ΜΑΘΗΤΟΥ *Σκιάτς Πάνος* *Σκουπιδάκης Πάνος*
 ANNÉE COLAIRE 10 A 19 ANNÉE D'ÉTUDES
 ΣΧΟΛ. ΕΤΟΣ 19*67* ΕΤΟΣ 19*67* ΕΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

Branches d'enseignement Μάθητ. διδασκασθέντων		Οκτώβριος	Νοεμβρίου	Δεκεμβρίου	1 ^η εξαμηνιαία παράρτημα	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	2 ^η εξαμηνιαία παράρτημα	Απριλίου	Μαΐου	3 ^η εξαμηνιαία παράρτημα	Εκπαιδ. (από) 7 ^{μη} σπουδών	Μεσομαθ. Γενική	Μεσομαθ. Γενική	Observations Παρατηρήσεις
1	Grec	6	6	6	7	6	6	7	7			7				
	*Ελληνικά	7	7	7		7	7	7				7				
	Moderne															
	Nie	6	6	6	6	6	6	6	4			4				
	Composition															
2	Français (Γαλλικά)	9	9	8	6	8	9	7	8			8				
3	Anglais (Αγγλικά)	9	9	9	6	8	8	7	8			8				
4	Calligraphie Καλλιγραφία	4	5	5	5	5	6	6	6			4				
5	Arithmétique Επιλογική	7	8	7	7	8	8	8	9			8				
6	Comptabilité Τεχνολογία															
7	Algèbre Άλγεβρα	8	7	6	9	4	7	7	7			7				
8	Géométrie Γεωμετρία	4	8	8		8	8	7	5			7				
9	Géographie Γεωγραφία	7	7	7	7	7	7	7	6			7				
10	Etude Comptable des ports Συντακτική μελέτη των λιμάνων															
11	Histoire Ιστορία	7	7	7	5	7	7	7	8			7				
12	Langue Γλώσσα	7	9	9	8	8	8	9	9			8				
13	Physique Φυσική	7	9	9	8	8	9	9	9			9				
14	Chimie Χημεία	7	10	9	7	9	8	9	9			9				
15	Marchandises Εμπορευματολογία															
16	Botanique Βotanική	5	4	6	8	7	8	7	9			6				
17	Microscopie Μικροσκοπία															
18	Ecologie Οικολογία	9	6	6	5	8	8	7	8			7				
19	Droit civil Δίκαιο άνω															
20	Droit Commercial Δίκαιο κάτω															
21	Droit maritime Ναυτικό δίκαιο															
22	Navigation Πλοήγηση															
23	Exploitation des mines Εκμετάλλευση των ορυχείων															
24	Barres Commerciales Εμπορική Γραμμάτιση															
25	Etudes Politiques Πολιτική Οικονομική															
26	Sténographie Στυλογραφία															
27	Dactylographie Δακτυλογραφία															
28	Exploitation du navire Εκμετάλλευση του πλοίου	6	8													
29	Γραμμάτιση															
30	Κατάσταση	8	8	9		9	8	9				9				
31	Κατάσταση	9	7	7	8	8	8	7	7			7				
32	Κατάσταση	8	5	7	5	8	7	7	7			7				
33	Κατάσταση	9	9			9	10									
34	Κατάσταση															
Total		114	124	140	119	124	145	121	114							
Moyenne					6.5				7.1							

Η σελίδα με τον Έλεγχο Προόδου του μαθητή Πάνου Σκιάτση

και Τελωνιακή Νομοθεσία· μπορούσαν ακόμα να αποκτήσουν γνώσεις Πολιτικής Οικονομίας και Εμπορευματολογίας¹¹. Παράλληλος ωστόσο στόχος ήταν οι μαθητές να αποκτήσουν και μια γενικότερη μόρφωση: τα φιλολογικά μαθήματα που περιλαμβάνονται στα διδασκόμενα – Αρχαία και Νέα Ελληνική, το μάθημα της Σύνθεσης, η διδασκαλία της Ιστορίας – προς αυτή την ιδέα μας οδηγούν. Κοντά σε όλα αυτά, η εκμάθηση δύο ξένων γλωσσών, της Γαλλικής και της Αγγλικής¹², στόχο είχε να εφοδιάσει τους απόφοιτους της Σχολής με έναν ευρύτερο εξοπλισμό, που θα τους επέτρεπε να κινηθούν και πέρα από τους στενούς ορίζοντες της πατρίδας τους.

Αντιλήψεις περί πειθαρχίας

Το μοναδικό από τα σωζόμενα βιβλία του οποίου η ύλη εκτείνεται από το πρώτο έτος λειτουργίας της Σχολής ως τον Οκτώβριο του 1912 είναι το «Βιβλίο Ποινών (Punitions)»¹³.

11. Ας σημειωθεί πως οι στίπλες βαθμολογίας κάποιων μαθημάτων έχουν μείνει κενές. Τούτο εξηγείται από το γεγονός ότι στο βιβλίο έχει καταγραφεί η βαθμολογία του πρώτου μόνον, του προπαρασκευαστικού έτους σπουδών, ενώ φαίνεται πως ορισμένα μαθήματα προοριζόνταν για τις πιο προχωρημένες τάξεις. Τα μαθήματα πάντως τα σχετικά με το Δίκαιο είναι βέβαιο πως διδάχθηκαν, διότι ο καθηγητής που τα δίδασκε, ο συμβολαιογράφος της Ιθάκης Γεώργιος Βλασσόπουλος, ήταν πάππος μου και στο αρχείο της οικογένειας σώζονται οι σημειώσεις των παραδόσεών του για το έτος 1913.

12. Θυμίζω πως ένας Γάλλος και ένας Άγγλος καθηγητής περιλαμβάνονταν στο διδακτικό δυναμικό της Σχολής. Μάλιστα ο Γάλλος καθηγητής Gribourgard είχε προφανώς αναλάβει και γραμματειακή εργασία, αφού τα περισσότερα Βιβλία της Σχολής είναι ή δίγλωσσα ή γραμμένα μόνο στη Γαλλική.

13. Το βιβλίο αποτελείται από 156 σελίδες, από τις οποίες έχουν

NOM DE L'ÉLÈVE ΟΝΟΜΑ ΜΑΘΗΤΟΥ		Φερεντίνος Σπυρ. Φερνάντες Σαργ												Observations Παρατηρήσεις			
ANNÉE SCOLAIRE 19 A 19 ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1907 ΕΩΣ 1908		ANNÉE D'ÉTUDES ΕΤΟΣ ΕΠΟΥΔΩΝ															
Branches d'enseignement Κλάσεις διδασκασίας		Αρχαία Γραμμική	Νεοελληνικά Νεοελληνικά	Γαλλικά Γαλλικά	1 ^ο ελληνικό παρτίδι 1 ^ο παρτίδι	2 ^ο ελληνικό παρτίδι 2 ^ο παρτίδι	3 ^ο ελληνικό παρτίδι 3 ^ο παρτίδι	4 ^ο ελληνικό παρτίδι 4 ^ο παρτίδι	1871 1872	1873 1874	1875 1876	1877 1878	1879 1880	1881 1882	1883 1884	1885 1886	1887 1888
1	Ancien Γραμμική	8	8	8	8	8	8	8									
	Moderne Νεοελληνικά	8	8	8	8	8	8	8									
	Composition Σύνθεσις	8	8	8	8	8	8	8									
2	Francsais Γαλλικά	9	9	10	9	9	10	9	10	9	9	9	9	9	9	9	9
3	Anglais Αγγλικά	8	10	9	9	9	10	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10
4	Calligraphie Καλλιγραφία	7	9	5	8	8	7	10	8	8	8	8	8	8	8	8	8
5	Arithmétique Commerciale Εμπορική Αριθμητική	8	7	7	9	9	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
6	Transports et Navires Μεταφορές και Ναυπηγεία																
7	Algèbre Αλγεβρά	5	8	5	9	8	8	10	9	9	10	10	10	10	10	10	10
8	Géométrie Γεωμετρία	4	6	8	9	9	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
9	Géographie Γεωγραφία	7	8	9	7	9	9	9	6	6	6	6	6	6	6	6	6
10	Etude Comparée des ports Σύγκριση λιμένων των χωρών																
11	Histoire Ιστορία	7	8	8	8	8	8	9	8	8	8	8	8	8	8	8	8
12	Physique Φυσική	5	7	8	9	8	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
13	Chimie Χημεία	7	9	8	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14	Marchandises Εμπορεύματα																
15	Botanique Βοτανική	7	8	9	9	8	8	7	10	10	10	10	10	10	10	10	10
16	Météorologie Μετεωρολογία																
17	Zoologie Ζωολογία	8	7	8	8	5	8	7	8	8	8	8	8	8	8	8	8
18	Droit civil Αστικό Δίκαιο																
19	Droit Commercial Εμπορικό Δίκαιο																
20	Droit maritime Ναυτικό Δίκαιο																
21	Législation douanière Τελωνιακή νομοθεσία																
22	Bureau Commercial Εμπορικό Γραφείο																
23	Économie politique Πολιτική Οικονομία																
24	Sténographie Στενογραφία																
25	Dactylographie Δακτυλογραφία																
26	Exploitation de navire Εκμετάλλευση ναυτικού																
27	Gymnastique Γυμναστική	8	8														
28	Γενική	8	8	8													
29	Βιβλιογραφία	2	5	8	9	8	9	8	9	9	9	9	9	9	9	9	9
30	Ομιλία	7	6	8	9	8	8	7	9	9	9	9	9	9	9	9	9
31	Μαθηματικά	7	10														
32																	
Total Όλο		144	144	155	136	144	165	165	144								
Μεγαλύτερο Μέσο όρος					8,4				8,3								

Η σελίδα με τον Έλεγχο Προόδου του μαθητή Σπυρ. Φερεντίνου

Η αξιοποίηση των στοιχείων που περιέχονται στο βιβλίο αυτό μπορεί να δώσει ένα μέτρο για την αυστηρότητα του σχολείου και για το αίσθημα πειθαρχίας των μαθητών, δεδομένου ότι καλύπτει, όπως είπαμε τα έτη 1907–1912. Παραθέτω λίγες αλλά ενδεικτικές πληροφορίες για τα στοιχεία που μας παρέχει αυτό το βιβλίο: στις 4 Οκτωβρίου, λίγο μετά την έναρξη της πρώτης σχολικής χρονιάς, τιμωρήθηκαν για παραπτώματα μέσα σε μια μέρα από το σύνολο των 44 μαθητών που είχαν γίνει δεκτοί, 8 μαθητές. Και κάποιες στατιστικού χαρακτήρα πληροφορίες: το έτος 1907–1908 επιβλήθηκαν 175 τιμωρίες, την επόμενη όμως χρονιά εκτινάχθηκαν σε 682. Φυσικά πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι και ο αριθμός των μαθητών είχε αυξηθεί, οπωσδήποτε όμως όχι ανάλογα με τον αριθμό των τιμωρηθέντων. Η ανιούσα συνεχίζεται την επόμενη χρονιά, με 704 ποινές. Η χρονιά όμως 1910–1911 παρουσιάζει θεαματική βελτίωση στη συμπεριφορά των μαθητών: 299 μόνο τιμωρίες, ενώ για τις επόμενες δύο χρονιές, άγνωστο για ποιά αιτία, η καταγραφή των ποινών διακόπτεται στο μήνα Νοέμβριο.

Ως προς το είδος των ποινών, μία μόνο είναι επιβολή γραπτής εργασίας. Οι άλλες περιπτώσεις στη μέγιστη πλειοψηφία τους είναι αποβολή από τις παραδόσεις, της οποίας η διάρκεια ποικίλλει από μια ως τέσσερις ώρες, ενώ έχουμε και λίγες που η αποβολή φθάνει τις 10 και τις 16 ώρες. Σε μία μάλιστα περίπτωση επιβλήθηκε σε όλους τους μαθητές της προπαρασκευαστικής τάξης 28ωρη αποχή.

χρησιμοποιηθεί μόνον οι 62· σε αυτές καταγράφονται τα ονόματα των μαθητών που υπέπεσαν σε παράπτωμα, η ποινή που τους επιβλήθηκε και η ημερομηνία της τέλεσης του παραπτώματος. Όλα τα στοιχεία που είναι σημειωμένα, τα ονόματα δηλαδή των μαθητών που ατάκτησαν και οι ποινές που τους επιβλήθηκαν, είναι γραμμένα στα γαλλικά.

3

ANNÉE SCOLAIRE 1907-908
ΕΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ

N ^o Αξιων Αριθ.	Nom de l'élève Όνομα μαθητή	Genre de position Είδος αιώτης	Date de la position Ημερομηνία αιώτης	OBSERVATIONS Παρατηρήσεις
71	Barlos	2. haut. d'arrêt	19. janvier	
72	Mervanis	2	"	
73	Cokinos P.	2	"	
74	Kanjaninos	2	"	
75	Kotlis J.	2	"	
76	Gealarnes	2	"	
77	Trandinos	2	"	
78	Callinos	1	"	
79	Levondis	1	"	
80	Couvielos	1	"	
81	Caravias	3	"	
82	Logouras	2	"	
83	Mourchepulos	2	21	
84	Skullis	2	"	
85	Nyftopoulas	2	"	
86	Gealarnes	1	"	
87	Paxinos	1	"	
88	Mourchepulos	1	"	
89	Gealarnes	1	"	
90	Sphyris	3	"	
91	Skentis	2	"	
92	Caradul	1	"	
93	Caradicas	1	"	
94	Christodoulakis	1	"	
95	Comandariacas	5	"	
96	Logouras	1	"	
97	Cokinos P.	1	"	
98	Aklevenitis	1	"	
99	Caravias	2	"	
100	Logouras	1	"	
101	Paxinos	1	"	
102	Callinos	2	"	
103	Phocas	2	"	
104	Philippas	3	"	
105	Couvielos	2	"	

Μια σελίδα από το Βιβλίο Παιών

Οι μαθητές

Πέρα από αυτές τις αξιοσημείωτες πληροφορίες που παρακολουθήσαμε, πληροφορίες που απηχούν την αυστηρότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της εποχής αλλά και την αυστηρότητα με την οποία η Σχολή Σταθάτου θέλησε να λειτουργήσει¹⁴, η σημαντικότερη αξία του Βιβλίου Ποινών είναι, ότι μας επιτρέπει να αντλήσουμε τα ονόματα του μεγαλύτερου μέρους των μαθητών που φοίτησαν στη Σχολή, δεδομένου ότι το χρονικό εύρος του βιβλίου ανατρέχει σε ολόκληρη τη διάρκεια της λειτουργίας της.

Τον Κατάλογο των μαθητών που πέρασαν από τη Σχολή, τον οποίο τελικά συγκροτήσαμε, παραθέτω πιο κάτω έχοντας βεβαίως συνείδηση του γεγονότος, ότι είναι πιθανό να υπάρχουν ελλείψεις, αφού περιλαμβάνει, όπως είπαμε, μόνο τους απειθαρχούς μαθητές, μια που ο χαρακτήρας του βιβλίου αυτό μόνο το υλικό μας παρέχει. Παρά την εμφανή όμως «αδικία», θεώρησα χρήσιμο να παραθέσω τα ονόματα που σώζονται στο βιβλίο, με την ενδόμυχη ελπίδα πως ακόμα και οι «καλοί» μαθητές σε κάποια στιγμή αδυναμίας θα υπέπεσαν σε κάποια αταξία, η οποία τελικά τους εξασφάλισε, κατά τρόπο ειρωνικό, μια θέση στην ιστορική μνήμη. Τις ελλείψεις αυτές, σε αρκετές περιπτώσεις μπόρεσα να τις συμπληρώσω διασταυρώνοντας τα ονόματα των μαθητών από το Βιβλίο Απουσιών, στο οποίο όπως είπαμε βρίσκονται καταγραμμένοι οι μαθητές που φοίτησαν το έτος 1907–1908. Διατηρώ την ορθογραφία κάθε καταγραφής. Όσα στοιχεία αντλώ από την πηγή αυτή τα δηλώνω με αστερίσκο.

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία τριών γυναικείων ονομάτων, ιδιαίτερα όταν λάβουμε υπόψη ότι επρόκειτο για

14. Την αυστηρότητα της Σχολής την παρουσιάζει ο Τύπος της εποχής, όπως είδαμε πιο πάνω (σ. 11), ως μία από τις αρετές της.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΣΤΑΘΑΤΟΥ

1907-1908	1908-1909	1909-1910	1910-1911	1911-1912	1912-1913
			Αναστασάτος		
				Αρσένης	
				Βαβούρης	
Βασιλάτος Σπ.*	Βασιλάτος	Βασιλάτος	Βασιλάτος	Βασιλάτος	Βασιλάτος
Βελισσαράτος Αναργ*	Βελισσαράτος				Βερός 21
	Βλησιμάς				
			Βούλγαρης	Βούλγαρης	
				Βρετός Δ.	
Βρετός Σπ.*	Βρετός Σπ.	Βρετός Σπ.	Βρετός Σπ.	Βρετός Σπ.	
Γαλάτης Διον.*	Γαλάτης	Γαλάτης	Γαλάτης		
				Γεωργόπουλος	
	Γιαννάκης	Γιαννάκης	Γιαννάκης		
	Γράτσος	Γράτσος	Γράτσος Δ.	Γράτσος Δ.	Γράτσος Δ.
			Γράτσος Θ.		
			Γράτσος Σ.		Γράτσος Σπυθ.
			Γερν. Α.	Γερν. Α.	
Δεβάρης Κων.*	Δεβάρης Κων.	Δεβάρης Κων.	Δεβάρης Κων.		
				Δενδρινός	

1907-1908	1908-1909	1909-1910	1910-1911	1911-1912	1912-1913
Δεσαλέμιος Σπ.*	Δεσαλέμιος		Δεσαλέμιος	Δεσαλέμιος Σπ.	
					Δόριζας
					Δρακάτος
Ζαβός Σπ.*	Ζαβός	Ζαβός	Ζαβός	Δρακάτος	
		Ζήσου Στέλλα			
Θεοφιλάτος Σπ.*					
Καββαδάς Πετρ.*	Καββαδάς Πετρ.	Καββαδάς Πετρ.	Καββαδάς Πετρ.	Καββαδάς Πετρ.	
Καββαδάς Διον.*					Κακογιάννης
			Κακογιάννης	Κακογιάννης	
Καλλιμάνης Ιω.*	Καλλιμάνης	Καλλιμάνης	Καλλιμάνης		
Καλλίνικος Γεωρ.*	Καλλίνικος	Καλλίνικος		Καλλίνικος	
Καραβίας Θεοδ.*	Καραβίας	Καραβίας			
	Καραμπέτσος Θ.	Καραμπέτσος Θ.	Καραμπέτσος Θ.	Καραμπέτσος Θ.	
Κατσαβός Ιω.*					
	Καρφάκης	Καρφάκης	Καρφάκης	Καρφάκης	Καρφάκης
			Κατσαμάς		
			Κιντάς		Κιντάς
	Κοκκινάτος	Κοκκινάτος	Κοκκινάτος		
Κοκκίνης Π.*	Κοκκίνης Π.	Κοκκίνης Π.	Κοκκίνης Π.	Κοκκίνης Π.	
Κοκκίνης Σπ.*	Κοκκίνης Σπ.	Κοκκίνης Σπ.	Κοκκίνης Σπ.	Κοκκίνης Σπ.	
			Κονταράτος	Κονταράτος	Κονταράτος
	Κοριαλός	Κοριαλός	Κοριαλός		
Κουβαράς Κων*	Κουβαράς	Κουβαράς	Κουβαράς		

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

1907-1908	1908-1909	1909-1910	1910-1911	1911-1912	1912-1913
				Σκλαβενίτης Δ.	Σκλαβενίτης Δ.
Σφουρής Ηλίας*	Σφουρής	Σφουρής	Σφουρής Γ.	Σφουρής Γ.	Σφουρής Γ.
Ταμπρανατζής Ανδρ.*	Ταμπρανατζής		Σφουρής		
		Τζαναπέτρος	Τζαναπέτρος	Τζαναπέτρος	Τζαναπέτρος
		Τουλιάτος	Τζεβελέκης		
			Τουλιάτος	Τουρλεμάτος	
Τραυλός Μιχ.*					
				Τριάντης	Τριάντης
				Τριλίβας	
Τσελέντης Θεοδ.*	Τσελέντης				
				Φατούρης	
		Φερεντίνος Ε.	Φερεντίνος Ε.	Φερεντίνος Ε.	Φερεντίνος Ε.
Φερεντίνος Σπ.*	Φερεντίνος Σπ.		Φερεντίνος Π.	Φερεντίνος Π.	Φερεντίνος Π.
Φίλιππας Αλεξ.*	Φίλιππας	Φερεντίνος Σπ.			
				Φλωριάς	
				Φραγκάτος	
Φωκός Γεω.*	Φωκός				
Χαλικιόπουλος Φιλ.*					
Χαροκόπος Γεω.*	Χαροκόπος	Χαροκόπος			
Χριστοδουλάκης Γεωφ.*	Χριστοδουλάκης				

Σχολή με ειδίκευση στις Ναυτικές και Εμπορικές Σπουδές: πρόκειται για την Στέλλα Ζίζου, για την Κουμανταρέα, προφανώς αδελφή του μαθητή Αθανάσιου Κουμανταρέα, και την Ματαράγκα. Τα ονόματα των τριών κοριτσιών τα εντοπίζουμε μία μόνο χρονιά: της Ζίζου και της Ματαράγκα το 1910–1911 και της Κουμανταρέα το 1912–1913. Δεν συνέχισαν, άραγε, τις σπουδές τους; ή μήπως βελτιώθηκε η συμπεριφορά τους και δεν έδωσαν πλέον αφορμή για τιμωρία; Παρατηρούμε ακόμα πως στη Σχολή φοιτούσε και ο André Gern, γιός προφανώς του Ελβετού Διευθυντή της Σχολής Jules Gern, ο οποίος μάλιστα φαίνεται πως ήταν αρκετά άτακτος, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι το όνόματά του το εντοπίζουμε σε αρκετές καταγραφές, σε κάποιες από τις οποίες μάλιστα τον σημειώνουν με το μικρό του μόνον όνομα, André. Όσο για τον Περικλή Πελοποννήσιο, τον οποίο παρακολούθησαμε στην αρχική παράγραφο της μελέτης αυτής να φεύγει από την πατρίδα του, τη Σέριφο, είναι ο μόνος –πλην φυσικά του André Gern– που έφθασε από τόσο μακριά για να σπουδάσει στη Σχολή· και μάλιστα παραμένει –και ατακτεί– σε όλα τα έτη λειτουργίας της.

Το εκπαιδευτικό πλαίσιο για τις ναυτικές σπουδές

Μετά τις πληροφορίες που το σωζόμενο αρχειακό υλικό μάς επέτρεψε να αντλήσουμε σχετικά με τη λειτουργία της Σχολής Σταθάτου, θα επιχειρήσω να εντάξω την περίπτωση του εκπαιδευτικού αυτού ιδρύματος μέσα στο πλαίσιο των ναυτικών σπουδών που παρείχε την εποχή εκείνη το ελληνικό κράτος στους νέους που επιθυμούσαν να επιδοθούν στην εμπορική ναυτιλία.

Την ανάγκη για τη διδασκαλία της ναυτικής τέχνης είχε τονίσει ήδη από το 1850 ο τότε αρμόδιος υπουργός Χαράλαμπος Χριστόπουλος και προέτρεπε τα διδακτήρια που βρίσκονταν σε παράλιες πόλεις να προσθέσουν στον κύ-

κλο των μαθημάτων ειδικά μαθήματα «εις μικράν αναπλήρωσιν της μεγάλης ταύτης και σπουδαίας ελλείψεως».¹⁵ Το Βαρβάκειο Λύκειο, που κατά τις εξαγγελίες θα επιτελούσε αυτό το σκοπό, να παρέχει δηλαδή ναυτικές γνώσεις, άρχισε να λειτουργεί το 1860, χωρίς όμως τα ναυτικά μαθήματα να περιληφθούν τελικά στο πρόγραμμά του· ακολούθησε και αυτό το κοινό γενικό πρόγραμμα των Ελληνικών σχολείων. Λίγα χρόνια αργότερα, με διάταγμα της 8ης και 11ης Απριλίου του 1867, γίνεται ξανά προσπάθεια να επαναπροσδιοριστεί ο τρόπος λειτουργίας των ναυτικών σχολείων: τα μαθήματα θα ήταν εξάμηνης διάρκειας και οι μαθητές τους έπρεπε να γνωρίζουν «το αναγινώσκειν, το γράφειν, το αριθμείν». Συγκροτήθηκαν έξι τέτοια ναυτικά σχολεία: στη Σύρο, την Ύδρα, τις Σπέτσες, το Γαλαξίδι, την Κύμη και την Κεφαλονιά. Όμως και αυτή τη φορά δεν ευοδώθηκε η προσπάθεια· η προσέλευση μαθητών ήταν περιορισμένη και ο αριθμός τους κυμάνθηκε από τρεις ως δεκαέξι μαθητές.¹⁶

Το 1882 γίνεται μια νεότερη απόπειρα οργάνωσης των ναυτικών σπουδών από την κυβέρνηση Χαρίλαου Τρικούπη. Τη φορά αυτή και ύστερα από την αποτυχία των προηγούμενων προσπαθειών, αποφασίζεται οι ναυτικές σπου-

15. Την πλήρη εικόνα της κρατικής μέριμνας για τις ναυτικές σπουδές στην απελευθερωμένη Ελλάδα βλ. στην ειδική μελέτη του Δαυίδ Αντωνίου, *Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929)*, τ. 1-3, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, 1986-9· το απόσπασμα στον τ. 1, σ. 58. Ωστόσο η Σχολή Σταθάτου και το πρόγραμμα σπουδών της δεν μνημονεύεται στη μελέτη αυτή –ίσως διότι ο συγγραφέας θεωρεί πως δεν εντάσσεται στη Μέση αλλά στην «Ανώτερη» Εκπαίδευση.

16. Δαυίδ Αντωνίου, *ό.π.* σ. 59. Για τις προσπάθειες ίδρυσης ναυτικών σχολείων στο Αργοστόλι και την άδοξη μάλλον κατάληξή τους, βλ. τη μελέτη του Αγγελο-Διονύση Δεμπόπουλου, «Η πρώτη Εμπορική Σχολή Αργοστολίου», *Κυμοθόη* 5 (1994) 35-43.

δές να παρέχονται σε πιο προχωρημένο στάδιο εκπαίδευσης: θεσπίζονται δύο τύποι σπουδών, α΄ βαθμού με διετή φοίτηση και β΄ βαθμού με 18μηνη φοίτηση. Από τον νέο αυτό εκπαιδευτικό σχεδιασμό ευνοείται και η Ιθάκη: με βασιλικό διάταγμα της 28ης Οκτωβρίου του 1882 ιδρύονται εμπορικές ναυτικές σχολές α΄ βαθμού στο Αργοστόλι, Πάτρα, Πειραιά, Σύρο και Βόλο και β΄ βαθμού στην Ιθάκη, Γαλαξίδι, Θήρα Σπέτσες και Ύδρα. Όμως και αυτός ο νόμος δεν εφαρμόστηκε και έμεινε γράμμα κενό.¹⁷

Προάγγελος της Σχολής Σταθάτου μπορεί να θεωρηθεί η Πετρίτσειος Εμπορική Σχολή Ληξουρίου, που τυπικά ιδρύεται με το βασιλικό διάταγμα της 21ης Σεπτεμβρίου του 1900 αξιοποιώντας ένα παλαιό κληροδότημα, του Σ. Πετρίτη. Η σχολή προέβλεπε ναυτικό τμήμα, του οποίου το πρόγραμμα μαθημάτων άφηνε προσδοκίες για σοβαρές σπουδές: Μαθηματικά, Ναυτιλία και ναυτικοί υπολογισμοί, Κυβερνητική, Γεωγραφία και Φυσική, Ναυτικό Δίκαιο και φυσικά, Ελληνικά και Αγγλικά. Όμως, και αυτή η προσπάθεια έμεινε μετέωρη, αφού η σχολή έμεινε μόνο στο σχεδιασμό, χωρίς ποτέ, όσο γνωρίζω, να λειτουργήσει.

Είναι άξιο προσοχής πόσο οι ναυτικές σπουδές άργυσαν να ευδοκμήσουν σε μια χώρα κατεξοχήν ναυτική. Έτσι, το Εμπορικό Ναυτικό συνέχισε να αντλεί τα στελέχη του από τις τάξεις των ναυτών, που την έλλειψη ειδικών γνώσεων την υποκαθιστούσε η βαθιά εμπειρική γνώση της θάλασσας.

Προφανώς αυτές τις αποτυχημένες προσπάθειες παρακολούθησε ο Ιθακήσιος εφοπλιστής Όθων Α. Σταθάτος και αποφάσισε να ιδρύσει στη μικρή πατρίδα του μια ναυτική σχολή. Εύκολα υιοθέτησε το γενικό πνεύμα της εποχής για

17. Οι σχετικές ρυθμίσεις περιέχονταν στο Νόμο ΑΛΘ΄ της 22ας Ιουνίου 1882: βλ. Δαυίδ Αντωνίου, *Τα προγράμματα...*, τ. 1, σ. 817 κ.ε. και 824.

μια εκπαίδευση που την ήθελε πιο πρακτική και στραμμένη προς την επαγγελματική αποκατάσταση παρά προς τα θεωρητικά μαθήματα.¹⁸ Άλλωστε ο οπλισμός του αλλά και η οικογενειακή παράδοση τον βοήθησαν να ταιριάζει τους δύο αυτούς χαρακτήρες. Το οικογενειακό περιβάλλον ήταν εξοικειωμένο με το χώρο της εκπαίδευσης, αφού ο πατέρας του Αντώνιος ήταν δάσκαλος επί χρόνια στην Ιθάκη, ενώ ο ίδιος προερχόταν από το χώρο της ναυτιλίας: άνθρωπος του Εμπορικού Ναυτικού, εμπορευόμενος στη θάλασσα απέκτησε μαζί με τους δύο αδελφούς του μία από τις μεγαλύτερες εφοπλιστικές εταιρείες της εποχής, των «Αδελφών Σταθάτου», με έδρα τη Βράιλα της Ρουμανίας.¹⁹

Μη θέλοντας, προφανώς, να επαναλάβει και αυτός τις λανθασμένες κινήσεις της Δημόσιας Εκπαίδευσης, θέσπισε ένα προπαρασκευαστικό έτος σπουδών, στο οποίο οι νέοι μαθητές δεν επιβαρύνονταν με τα θεωρητικά νομικά μαθήματα, αναγκαία ασφαλώς για τη μόρφωσή τους αλλά δύσκολα για τις δυνατότητες πρόσληψης από πρωτοετείς μαθητές. Όταν το θαλασσινό περιβάλλον της Ιθάκης θα στέριωνε μέσα τους την επιθυμία και τη φιλοδοξία να γί-

18. Για την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση στο ελληνικό κράτος βλ. Στρατής Μπουρνάζος, «Η εκπαίδευση στο ελληνικό κράτος (η τεχνοεπαγγελματική εκπαίδευση)», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, 1900-1922. Οι απαρχές*, επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ, τ. 1, Αθήνα 1999.

19. Για την εφοπλιστική αυτή οικογένεια βλ. όσα αναλυτικά αναφέρει ο Ιπποκράτης Σ. Καραβίας, «Οι τρεις αδελφοί Όθων, Διονύσιος, Κωνσταντίνος Σταθάτοι», *Ημερολόγιον της Ιθάκης* 4 (1931), 131-136 και ο Νίκος Στ. Βλασσόπουλος, *Η Ναυτιλία της Ιθάκης (1700-1900)*, Αθήνα 2001, 111, και 125-127· πρβ και τον πίνακα της σ. 103. Ως προς γενικότερο πνεύμα κοινωφελούς προσφοράς των Ιθακπσίων βλ. τη μελέτη του Δημ. Ι. Μαγκριώτη, «Η αλτρουιστική και κοινωφελής δράση των Ιθακπσίων», *Ελληνική Δημιουργία* 7 (1951), 398-401.

νουν μια μέρα καπετάνιοι στηριγμένοι σε ειδικές γνώσεις και όχι μόνο στην εμπειρία, τότε θα αποδέχονταν ευκολότερα να επιβαρυνθεί το πρόγραμμα των σπουδών τους με τις ειδικές γνώσεις που απαιτούσε το επάγγελμα που είχαν επιλέξει. Ο ίδιος άλλωστε, μαζί με τους δύο αδελφούς του, σπουδασμένους στη Μηχανική Πλοίων ο Διονύσιος και στην Εμπορική Τέχνη ο Κωνσταντίνος, θα αποτελούσαν ένα καλό πρότυπο για τους μαθητές της Σχολής του.

Το τέλος της ουτοπίας

Η διάρκεια ζωής της Σχολής αυτής δεν ήταν ούτε για τον ίδιο τον ιδρυτή της η αναμενόμενη ούτε και για τους ιστορικούς της εκπαίδευσης η προβλέψιμη, αφού αυτό το σοβαρό και φιλόδοξο σχέδιο που παρακολουθήσαμε, ένα εκπαιδευτικό όραμα με σχεδιασμό μακρόπνοο και προϋποθέσεις επιτυχίας, διακόπηκε άδοξα το 1914.

Τους λόγους που οδήγησαν τον Όθωνα Σταθάτο να διακόψει τη λειτουργία της Σχολής δεν τους γνωρίζουμε με βεβαιότητα.

Οι ιστορικές συνθήκες, βεβαίως, του πρώτου παγκόσμιου πολέμου και η εσωτερική αναστάτωση που ο πόλεμος είχε προκαλέσει δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη μια τέτοια προσπάθεια. Εκτός όμως από τη διεθνή κατάσταση, τα εσωτερικά πολιτικά πάθη που κυριαρχούσαν μεταξύ βενιζελικών και βασιλικών, πάθη που συνήθως είναι οξύτερα στις μικρές κοινωνίες, είχαν σαν αποτέλεσμα μια βαθιά πικρία που κυριεύσε τον Σταθάτο. Λέγεται πως το γεγονός ότι οι συμπατριώτες του τον καταψήφισαν όταν εξέθεσε υποψηφιότητα στις βουλευτικές εκλογές της 11ης Μαρτίου του 1912²⁰ τού δημιούργησε τόσο έντονο αίσθημα

20. Κωνσταντίνος Ν. Ράλλης, *Ψήφος, εκλογαί και σύγχρονα εκλογικά συστήματα*, Αθήνα 1969, σ. 253 και 262.

απογοήτευσης ώστε τον οδήγησε στην απόφαση να κλείσει τη Σχολή.²¹ Η επιλογή άλλωστε της χρονικής στιγμής που ώθησε τον Σταθάτο να ζητήσει το 1912 να τροποποιηθούν κάποια άρθρα του Οργανισμού της, άρθρα που προέβλεπαν τί θα συνέβαινε στην περίπτωση που θα διέκοπτε η Σχολή τη λειτουργία της, δεν μπορεί να είναι τυχαία.²² Ίσως η απόφασή του εκείνη να προοιωνίζε το τέλος, για το οποίο είχε αρχίσει ψυχολογικά να ετοιμάζεται.

Το 1914, ύστερα από επτά χρόνια λειτουργίας, ο Σταθάτος αποφασίζει να διακόψει τη λειτουργία της Σχολής και δωρίζει το κτίριό της στο ελληνικό Δημόσιο, προκειμένου να εγκατασταθεί εκεί το εξατάξιο Δημοτικό Σχολείο. Ωστόσο, παρά την πικρία του, η πίστη του στην ανάγκη να καλλιεργηθούν συστηματικά οι ναυτικές σπουδές εκδηλώθηκε με τον όρο τον οποίο έθεσε στη δωρεά εκείνη: να υπάρχουν στο νέο σχολείο συμπληρωματικές τάξεις, στις οποίες θα διδάσκονταν μαθήματα ναυτικά και εμπορικά. Το ποσό των 700.000 χρυσών φράγκων του οποίου οι τόκοι συντηρούσαν τη Σχολή Σταθάτου διατέθηκε από τον ίδιο για τη σύσταση του «Άθλου Σταθάτου», ιδρύματος που σκοπό είχε «τη μόρφωση καθηγητών και διδασκάλων και τη βοήθεια παντός είδους ιδιοφυίας».²³

21. Αυτή είναι η γενική εντύπωση που επικρατεί στους Ιθακνήσιους ως σήμερα, αυτή την άποψη καταγράφει και ο Ντένης Φερεντίνος, «Η Σχολή Σταθάτου», περ. *Νόστος* 1971, αρ. 16.

22. Πρβ. τη σημείωση 8. Η βασική τροποποίηση αφορούσε το άρθρο 2, το οποίο τώρα προβλέπει ότι ο ιδρυτής διατηρεί για τον εαυτό του το δικαίωμα να δωρίσει στην Ελληνική Κυβέρνηση το κτίριο της Σχολής, με ρητό όρο να στεγαστεί Ελληνικό Σχολείο ή εξατάξιο Δημοτικό «και Πρακτική Εμπορική Σχολή, αν τοιαύτη ήθελεν επίσης συσταθή». Σε αυτή την περίπτωση, το κατατεθειμένο ποσό –που βρίσκεται πλέον στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και όχι στην Ελβετία– αυξάνεται από 706.000 σε 750.000 δραχμές.

23. Ντίνος Σ. Πεταλάς, «Δωρεαί και κληροδοτήματα εν Ιθάκη»,

Παρόλη όμως τη σύντομη σχετικά διάρκεια λειτουργίας της, η Σχολή αυτή διαμόρφωσε στελέχη που διέπρεψαν στον κόσμο της εμπορικής ναυτιλίας,²⁴ δικαιώνοντας –έστω και εκ των υστέρων– τα πατριωτικά κίνητρα του δημιουργού της «Εμπορικής και Ναυτικής Σχολής Όθωνος Α. Σταθάτου».

Ημερολόγιον Ιθάκης 1 (1928), 211–212.

24. Ο Αλεξ. Γ. Παΐζης στη μελέτη του «Το ναυτικόν της Ιθάκης από της αρχαιότητος μέχρι σήμερον», *Ημερολόγιον της Ιθάκης* 1 (1928), 80–111 δίνει έναν «Ονοματολογικόν πίνακα Ιθακισίων πλοιάρχων» (σ. 110–111 χ. α.). Αρκετά από τα ονόματα αυτά συμπίπτουν με τα ονόματα που αναγράφονται στον Κατάλογο των μαθητών της Σχολής Σταθάτου που παραθέτω στις σ. 32–36.

Περιεχόμενα

Αντί Προλόγου	7
Αρχειακά δεδομένα.	8
Οι προθέσεις και η πραγματοποίηση	9
Η λειτουργία της Σχολής	13
Η μαθητική ζωή	17
Εξοπλισμός της Σχολής	23
Τα διδασκόμενα μαθήματα	25
Αντιλήψεις περί πειθαρχίας	27
Οι μαθητές.	31
Το εκπαιδευτικό πλαίσιο για τις ναυτικές σπουδές.	37
Το τέλος της ουτοπίας	41
Πίνακες	
– Βιβλίων Απουσιών 1907–1908. Οι μαθητές του α΄ έτους. .	18–19
– Κατάλογος μαθητών της Σχολής Σταθάτου	32–36
Εικόνες	
– Η πρώτη σελίδα του Γενικού Οργανισμού της Σχολής	12
– Η πρώτη σελίδα του Βιβλίου Απουσιών	20
– Η σελίδα Περιεχομένων του Βιβλίου Υλικού	22
– Η σελίδα με τον Έλεγχο Προόδου του μαθητή Πάνου Σκιώτη	26
– Η σελίδα με τον Έλεγχο Προόδου του μαθητή Σπυρ. Φερεντίνου	28
– Μια σελίδα από το Βιβλίο Ποινών	30

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
☛ ΟΘΩΝΟΣ Α. ΣΤΑΘΑΤΟΥ ☛
ΙΘΑΚΗ 1907-1914 ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ
ΣΩΖΟΜΕΝΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΠΑΪΖΗ-
ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΦΙΛΙΠΠΟ ΣΠ.
ΛΕΝΗ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 2007

